

„PROGRAM AUTORSKI – CZAR MUZYKI”

Przygotowała: mgr Magdalena Grabowska Stec

Temat programu: Czar muzyki – czyli wdrażanie do pisania, czytania oraz rachowania na bazie muzykowania.

Autorzy programu: Magdalena Grabowska Stec

Niemalże od momentu narodzin dziecka dbając o jego wszechstronny i optymalny rozwój rozpoczynamy proces kształcenia oraz wychowania. Można nawet powiedzieć, że coraz częściej planowanie rozwoju młodego człowieka rozpoczyna się tuż przed jego przyjściem na świat a nawet na etapie samego planowania potomstwa. Przyczyną takich zachowań jest między innymi troska o zapewnienie odpowiedniego wykształcenia, czego efektem w przyszłości ma być uzyskanie określonej posady, statusu społecznego, materialnego lub mówiąc najogólniej gwarancji spełnienia wymogów rynku pracy. Problem kształcenia młodego człowieka niejednokrotnie rozpoczyna się w momencie w którym pada pytanie; Czy w całym procesie edukacji, której wynikiem ma być lepszy start w życiu dorosłym jest jeszcze miejsce na dzieciństwo? Być może dorosłość i odpowiedzialność za przyszłość ma rozpocząć się już w wieku 4 lat na etapie wychowania przedszkolnego. Rozpatrując szerzej problematykę kształcenia oraz wymogów rynku pracy do których stara się dopasować system edukacji należy zwrócić uwagę na kierunek w którym on zmierza. W dobie XXI wieku żyjemy w społeczeństwie informacyjnym zdominowanym przez nowe technologie, nacisk na kierunki ścisłe, uczelnie techniczne oraz rozwój języków obcych. Coraz częściej spychane na margines okazują się kierunki humanistyczne, czego przyczyny doszukuje się w przepelnionym rynku pracy nie wspominając już o kierunkach artystycznych. Przyglądając się polskiemu systemowi edukacji możemy zauważyć jak bardzo ograniczane stają się przedmioty artystyczne i humanistyczne. Przykładem tego jest chociażby istniejący przedmiot sztuki, który niegdyś rozdzielony był na osobne przedmioty takie jak muzyka, plastyka i technika. Czy „zintegrowany przedmiot sztuki” odniesie takie same efekty jak liczba godzin przeznaczona na trzy osobne przedmioty? W przypadku nauk humanistycznych o ile „status” języka polskiego nie ulega większym zmianom o tyle liczba godzin przedmiotu historia jest wręcz znikoma. Oczywiście jest fakt, że rozwój technologii świadczy

o postępie, który jest wręcz oczekiwany i poniekąd przypisany idei rozwoju człowieka jednak tym, na co należy zwrócić uwagę jest fakt, że wszechstronny rozwój osoby to nie tylko dobrze rozwinięte zdolności poznawcze i fizyczne, to nie tylko wielki umysł ale również rozwinięte wewnątrz człowieka jego dusza i serce.

Tym czego nigdy nie odnajdziemy w naukach ścisłych, a co jest domeną nauk humanistycznych to w przypadku historii czy języka polskiego rozwijanie patriotyzmu, poczucia tożsamości narodowej, kultywowanie żywego słowa, podtrzymywanie tradycji, a w kontekście przedmiotów artystycznych: muzyki czy plastyki kształcenie poczucia estetyki, ukazywania i wyzwalania emocji i uczuć w sposób werbalny i niewerbalny, rozumienie świata ukrytego w dźwiękach muzyki, obrazach, rzeźbach, rozwój percepcji muzyki, poczucia piękna oraz brzydoty jak również szeroko pojętej kreatywności. Rozwijając od najmłodszych lat w człowieku umiejętność okazywania uczuć oraz odkrywania emocji ukrytych w drugim człowieku czy w dziele artystycznym sprzyja rozwojowi wartości jak dobro, prawda i piękno na których istotę w procesie integralnego wychowania osoby zwracał uwagę sam Jan Paweł II.

Idea wychowania muzycznego, jej rozwój oraz kierunki podzielić można na dwa główne okresy. Pierwszy z nich to rozwój wychowania muzycznego w II Rzeczypospolitej w latach 1918-1939 oraz lata 1945-1989 w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Stawiając przede wszystkim na rozwój zauważamy, że towarzyszy temu również strach. Jest on oczywiście wynikiem troski o to, czy człowiek będzie w stanie podołać wymogom otaczającej rzeczywistości, czy goniąc za „szczęściem” (mamy tu na myśli wysoko opłacalny zawód, karierę, wysoki standard życia itp.) nie zatraci się w nim zapominając o tym, co w życiu najważniejsze, tracąc to czego już nie będzie dało się nadrobić, odzyskać, jak chociażby lata dziecięcej beztroski czy czas dla najbliższych. Niestety walka na rynku pracy rozpoczyna się i wpływa na rozwój dziecka już od samego początku. Zwróćmy uwagę na dwa aspekty powyższych oddziaływań.

Posyłając dziecko do szkoły, przedszkola czy żłobka spotykamy się z niezliczoną liczbą atrakcyjnych ofert edukacyjnych. Szeroka gama zajęć dodatkowych jak języki obce (coraz częściej przynajmniej dwa), warsztaty teatralne, muzyczne, szachy, balet, taniec towarzyski, zajęcia sportowe, orgiami, basen stanowią ogromne możliwości rozwojowe dla podopiecznych. Tego typu oferta jest wspaniała o ile nie przeciąża umysłu małego człowieka, który przecież przede wszystkim musi zrealizować podstawę programową. Nie możemy oczywiście negocjować tak szerokiej palety zajęć

dotatkowych, gdyż świadczy to o trosce o wychowanków oraz możliwości rozwijania wszechstronnych zainteresowań, co w efekcie może przerodzić w konkretne ukierunkowania. Należy jednak zwrócić uwagę na to, co w edukacji dziecka jest priorytetem oraz która z aktywności wzbudza jego zainteresowanie, a nawet rozwija predyspozycje. Mówiąc o predyspozycjach dziecka w wieku przedszkolnym oczywiście ciężko jest je zweryfikować, dlatego tak istotna staje się obserwacja wychowanka podczas zajęć oraz zweryfikowanie z których faktycznie czerpie ono przyjemność bądź są dla niego przynajmniej interesujące. Obawą staje się tutaj troska o realizację podstawy programowej na którą może nie zostać zbyt wiele czasu, bądź zbyt wiele sił w przypadku dziecka. Zgodnie z wymogami podstawa programowa powinna być zrealizowana w pierwszej kolejności natomiast wszelkie zajęcia dodatkowe odbywają się w godzinach popołudniowych. Zakładając, że powyższe standardy zostają zachowane można zastanowić się nad następnym pytaniem. Jak bardzo aktywny jest wychowanek na zajęciach dodatkowych oraz jaki jest jego stosunek do dnia następnego po całym dniu zajęć. Sugerując się powszechną opinią dotyczącą ogromnej energii jaka rozpieszcza dziecko oraz tym, że zajęcia ruchowe jak taniec, balet, basen, rytmika, warsztaty muzyczne itp. stanowią odskocznice od zajęć dydaktycznych, (mimo, iż nauka przedszkolu to nauka poprzez zabawę) można by było stwierdzić, owszem dziecko jest w pełni aktywne. Nie daje to jednak gwarancji na jak długo, a wspomniana opinia nie jest wyznacznikiem wszystkich dzieci. Dodatkowo należy podkreślić, że atrakcyjność zajęć oraz zaktywizowanie podopiecznych zależy w dużym stopniu od prowadzącego. Tutaj ponownie można byłoby starać się modyfikować tryb zajęć w zależności od kondycji umysłowej i fizycznej dziecka jednak realizując pewien program często staje się to mało wykonalne, a dla prowadzących spoza placówki wręcz niewykonalne. Chcąc wyciągnąć wnioski z powyższej analizy nasuwa się na myśl jedno słowo „umiar”, które w dobie dzisiejszego „wyścigu szczurów” niestety nie ma większego znaczenia.

Rozważając pokrótce tematykę licznych zajęć dodatkowych poruszmy kolejny aspekt edukacyjny mianowicie ich brak bądź ograniczone możliwości ich realizacji. W związku z powyższym powstaje problem odwrotny. Atrakcyjność zajęć ponadprogramowych oraz troska o rodzica, dziecko jest domeną głównie placówek niepublicznych. Obecnie nie wszystkie przedszkola państwowe mogą pozwolić sobie na tak bogatą ofertę edukacyjną a otrzymywanie dodatkowych funduszy od rodziców na zajęcia dodatkowe nie może być realizowane. Zgodnie z nowymi propozycjami ustawowymi w ramach zapewniania wszechstronnego rozwoju dziecka wychowawcy

placówek powinni podnosić kwalifikacje umożliwiające im prowadzenie zajęć np. językowych czy umuzykalniających. Mając na względzie przede wszystkim rozwój wychowanka jest to jak najbardziej wskazane i zapewne ułatwi pracę zarówno dziecku, które ma zaufanie do wychowawcy oraz nauczycielowi, który bardzo dobrze zna możliwości podopiecznych i mógłby integrować treści podstawy programowej z treściami zajęć dodatkowych

Dywagując wcześniej nad zmieniającymi się preferencjami edukacyjnymi, odchodzeniu od nauk humanistycznych i artystycznych na rzecz nauk ścisłych stanowiących wynik praw wolnego rynku, zwrócono uwagę na konsekwencję w postaci ograniczenia optymalnych warunków ku wszechstronnemu rozwojowi człowieka, w tym przypadku dziecka.

O ile etap wychowania przedszkolnego bogaty jest w różnego rodzaju formy edukacji artystycznej, o tyle na wyższych szczeblach edukacji zostaje on ograniczony, czego przykładem jest występowanie na etapie szkoły podstawowej i nauczania blokowego przedmiotu sztuka stanowiącego integrację muzyki, plastyki oraz techniki. Mając na uwadze ogromne znaczenie oraz skalę oddziaływania artystycznych środków wyrazu (w tym czas ich rozpoczęcia, który odgrywa istotną rolę w kontekście rozwoju dalszych zainteresowań), na rozwoju młodego człowieka poddajmy rozważaniom oraz próbie rozwiązania wspomnianych wcześniej problematycznych idei kształcenia. Uwaga dotycząca form artystycznego wyrazu oscylować będzie głównie w obszarze wychowania muzycznego realizowanego w ramach warsztatów muzycznych na etapie wychowania przedszkolnego.

Poddając rozważaniom trudności związane z przeładowaniem oferty edukacyjnej lub jej ograniczeniem, (co w efekcie może przyczynić się do nie ujawnienia się predyspozycji i zdolności tkwiących w dziecku) nie jest łatwo odnaleźć rozwiązanie, które w pełni rozwiązywałoby problem zarówno w pierwszym jak i drugim przypadku. Nie mniej niniejsze treści będą stanowiły próbę ich rozwiązania.

Propozycją rozwiązania powyższego problemu a jednocześnie formą wspierania rozwoju edukacyjnego dziecka jest zastosowanie muzyki od najmłodszych lat. Odwołując się do wcześniejszych treści w kontekście nadmiaru zajęć zwrócono uwagę mianowicie na możliwość ich integracji. Powstaje teraz pytanie, czy starając się zintegrować w tym przypadku edukację muzyczną z treściami dydaktycznymi podstawy programowej nie jest sprzeczne z zarzutem dotyczącym umniejszania rangi

artystycznych form wyrazu, co ma miejsce w przypadku przedmiotu sztuka na wyższych szczeblach edukacji.

Otóż nie. Przedstawmy w związku powyższym założenia niniejszej integracji muzyki z pozostałymi rodzajami edukacji. W pierwszej kolejności zwróćmy jednak uwagę na szerokie oddziaływanie muzyki na wszechstronny rozwój dziecka.

Wymiar przedmiotowy i podmiotowy muzyki

Muzyka towarzyszy człowiekowi od samego początku, stanowi nieodzowny element otaczającej rzeczywistości w tym wychowania. Siła jej oddziaływania tkwi przede wszystkim w naturalnej wrażliwości dziecka na muzykę. Niniejszą naturalną wrażliwość dziecka potwierdzają liczne metody bazujące na elementach składowych muzyki takie jak, metoda Carla Orffa, ruchu rozwijającego Weroniki Scherborn, metoda Batii Strauss, twórcy wychowania muzycznego Emila Darcloze'a czy metoda ortofoniczno-muzyczna J. Nowaka. Są to oczywiście najbardziej znane spośród wielu innych istniejących metod wychowania muzycznego. Chcąc jednak ukazać istotę oddziaływania muzyki na rozwój młodego człowieka należy w pierwszej kolejności zwrócić uwagę na jej wymiar podmiotowy oraz przedmiotowy, który stanowi podwaliny ku wykorzystaniu muzyki, jako czynnika wspierającego rozwój dziecka w toku poszczególnych edukacji.

Wymiar przedmiotowy, odnosi się w znacznej mierze do wspomnianych wcześniej elementów składowych muzyki (będą one dokładnie omówione w poniższych treściach). Nie mniej głównym aspektem jest tutaj percepcja niniejszych elementów, czyli zrozumienie ich i nadanie im określonego sensu tj. spostrzegania muzyki i nadawania jej znaczeń. Kolejno wymiar podmiotowy, odnosi się do umiejętności oraz możliwości słuchacza w tym aspekcie dziecka do spostrzegania muzyki a dokładniej do rozwoju recepcji muzyki (nadawania jej określonych znaczeń). Istotne stają się tutaj predyspozycje dziecka oraz jego cechy. Możemy mówić o dwóch grupach cech.

Pierwsze z nich to cechy psychosomatyczne odnoszące się do zakresu percepcji słuchu w tym natężenia oraz wysokości dźwięku.

Drugie, czyli poznawczo-osobowościowy odwołują się do możliwości poznawczych, doświadczenia, wiedzy, intelektu, potrzeb i zainteresowań (tworzące w całości element osobowości) podopiecznego. W przypadku cech poznawczo – osobowościowych należy zwrócić uwagę na ich aspekt procesualny oraz strukturalny.

Aspekt procesualnym informuje o tym ile informacji w danym czasie dziecko jest w stanie przetworzyć. Należy mieć tu na uwadze, że dziecko poznaje całym sobą tzn. wychowanek w tym samym czasie widzi, słyszy, dotyka i porusza się¹. Dzięki temu możemy mówić o poznaniu całościowym. Zaznaczmy jednak, że o ile dziecko poznaje całym sobą to o tyle proces poznawczy będzie efektywny o ile „nie zbombardujemy„ dziecka nadmiarem bodźców.

Istota pamięci długotrwałej wiążącej się z zapamiętywaniem konkretnych motywów, głosów, instrumentów czy utworów jest domeną strukturalną cechy poznawczo - osobowościowej dziecka. Ważnym elementem staje się tutaj rozumienie muzyki².

Mówiąc o osobowości dziecka nieodzownym jest zwrócenie uwagi na temperament, który określa poniekąd sposób jego działania w tym specyfikę jego wyrazu artystycznego. Muzyka oddziałuje na sferę emocjonalną osobowości człowieka w związku z powyższym daje ogromne możliwości wpływania na całą psychikę osoby³. Wspomniane całościowe poznanie pozwala by dziecko angażowało się całkowicie w pełne przeżycia estetyczne i na przypisany sobie sposób działalności twórczej. Mając na uwadze fakt, że mimo wielu podobieństw i istniejących metod nauczania skierowanych do ogółu, każdy wychowanek jest inny, jedyny i niepowtarzalny, a jego niepowtarzalność i indywidualność przejawia się w jego twórczej działalności. Wspomniane cechy temperamentu osoby stanowią odzwierciedlenie prezentowanych rodzajów aktywności muzycznej w formie reakcji ruchowych, gestów, mimiki, aż po odtwarzanie i tworzenie muzyki⁴. Osobowości wychowanka odgrywa istotną rolę w całym procesie recepcji muzyki ponieważ jest stymulatorem pro muzycznych zachowań i stanowi wyraz indywidualnych dążeń muzycznych zgodnych z wyznaczonym kierunkiem życia człowieka i przyjętym światopoglądem⁵. Mając na uwadze, że problematyka niniejszych treści poświęcona jest dziecku w wieku przedszkolnym rzeczą oczywistą jest, iż ciężko jest tutaj mówić o światopoglądzie jednak celem jest tutaj zwrócenie uwagi na fakt, że człowiek rodzi się z pewnymi przypisanymi mu cechami, które możemy rozwijać i poznawać dzięki muzyce, jako wychowawcy i w późniejszym okresie sami jako wychowankowie. Podsumowując

¹ Zob. K. Murgalska, *Muzyka i terapia*, w: *U źródeł rozwoju dziecka. O wspomaganiu rozwoju prawidłowego i zakłóconego*, H. Olechnowicz (red.), Warszawa 1999, s. 94-123.

² Zob. A. Jordan – Szymańska, *Percepcja muzyki*, w: *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, M. Manturzevska, H. Kotarska (red.), Warszawa 1990, s. 121.

³ Zob. J. Wierszyłowski, *Psychologia muzyki*, Warszawa 1981, PWN, s.265.

⁴ Zob. J. Uchyła-Zroski, *Promuzyczne zachowanie młodzieży w okresie dorastania i ich uwarunkowania*, Wydawnictwo UŚ, Katowice 1999, s. 42.

⁵ Zob. Tamże, s. 47.

wpływ muzyki na rozwój osobowy w tym sfery emocjonalnej można przytoczyć słowa Georga Wilhema Friedricha Hegla, który uważał, że sztuka w tym muzyka przemawia przede wszystkim do sfery emocjonalnej człowieka, co pozwala kształtować jednostkę, aktywizować do twórczego działania⁶.

Wpływ elementów składowych muzyki na rozwój dziecka.

Oddziaływanie muzyki na rozwój dziecka jest bardzo szerokie jednak by zrozumieć a przede wszystkim móc wykorzystać jej właściwości należy zapoznać się z jej elementami składowymi stanowiącymi o jej cennym działaniu.

Jednym z równie ważnych elementów jest zwrócenie uwagi na elementy składowe muzyki oraz ich walory w toku oddziaływania muzyką na rozwój dziecka w aspekcie umuzykalniającym oraz ogólnorozwojowym. Aby w sposób wszechstronny, optymalny i przede wszystkim w sposób prawidłowy móc wykorzystać walory, jakie niesie ze sobą muzyka nieodzownym elementem staje się poznanie jej części składowych. W związku z powyższym poddano analizie niniejsze elementy oraz wykorzystano ich zastosowanie w ramach prowadzonych zajęć. Ukazując istotne wartości, jakie niesie ze sobą muzyka, nieodzownym staje się zwrócenie na jej elementy składowe, między innymi, dzięki którym posiada ona tak szeroką gamę zastosowań. Zaliczono do nich oraz opisano ich walory tj.

1.Elementy miarowe (metryczne) – metrum, rytm oraz tempo miary rytmiczne mogą regulować rytm bicia serca, ciśnienie krwi, oddech. Percepcja struktur czasowych jak akcentowanie, wyznaczanie pulsu, metrum, czasu trwania dźwięków i pauz służy nie tylko porządkowaniu samej percepcji muzyki, ale ma bezpośrednie odniesienie do kształtowania swobodnej i świadomej aktywności ciała. Uczestniczenie w tańcach zabawach rytmicznych ukierunkowane jest na kształtowanie motoryki w tym koordynacji ruchowej, synchronizacji partii ciała, świadomości własnego ciała oraz tzw. hamowania zamierzonego w ramach reagowania na sygnał dźwiękowy lub jego brak. Dzięki ćwiczeniom opartym na zamierzonym hamowaniu dzieci kształtujemy zdolność skupienia uwagi, zainteresowania i działania⁷. Miary metryczne mogą również posiadać zastosowanie w kontekście rozwijania umiejętności matematycznych w postaci obliczania wartości rytmicznych adekwatnie do metrum.

⁶ Zob. Tamże, s.43.

⁷ Zob. A. Brauner, F. Brauner, *Postępowanie wychowawcze w upośledzeniu umysłowym*, Warszawa 1995, s. 32.

2. Wykorzystywanie zmian dynamicznych tj. crescendo i decrescendo lub piano – forte wpływa na procesy pobudzania i hamowania. Dzieci wycofane, nieśmiałe potrzebują aktywizacji, a te nadpobudliwe wyciszeni⁸.

3. Artykulacja – zastosowanie artykulacji typu legato-staccato. Artykulacja legato sprzyja koordynacji psychomotorycznej, oraz integracji funkcji percepcyjnych i motorycznych tj. koordynacji wzrokowo-ruchowej, słuchowo-ruchowej, wzrokowo – ruchowo -słuchowej.

4. Linia melodyczna – zbudowana na zasadzie prawa podobieństwa, bliskości, regularności czy symetrii oraz dobrej kontynuacji⁹, istotnym elementem jest tutaj umiejętność odróżnienia melodii zakończonych od niedokończonych. Prosta i wpadająca w ucho linia melodyczna stanowi istotny element metody ortofoniczno-muzycznej, której celem jest opanowanie prawidłowej wymowy. Piosenka o ładnej, lecz prostej melodii z odpowiednio dobranym tekstem tj. mający na celu kształtowanie prawidłowej wymowy danej głoski oraz ujęty dobrą formą językową uczy wspomnianej prawidłowej wymowy a jednocześnie zapoznaje wychowanka z otaczającym go światem przyrody, przedmiotów, wykonywanych czynności rozwijając tym samym jego wyobraźnię¹⁰.

Według CH. Schwabe melodyczno-rytmiczne formy ruchu aktywizują emocje i umożliwiają przeżywanie, rozwiązują psychofizyczne napięcia i ułatwiają interakcje w grupie.

4. Ponadto muzyka jest komunikatem semantycznym to znaczy, nadaje znaczenia, celem wsłuchania się w utwór muzyczny jest nie tylko umiejętność skupienia uwagi, ale również powstania pewnych doznań estetycznych, wzbudzających różnorodne emocje¹¹. Muzyka staje się wartością wywołującą specyficzne typy doznań i kształtuje swojego słuchacza. Reakcje emocjonalne na bodźce muzyczne, manifestują się, bowiem uaktywnieniem motoryki, wywołując w organizmie zmiany wewnętrzne, które

⁸Zob. A. E. Jarkowska, *Muzyka, jako element wychowania w rozwoju osobowym dziecka z niepełnosprawnością*, Tychy 2004, s. 73.

⁹Zob. A. Brauner, F. Brauner, *Postępowanie wychowawcze w upośledzeniu umysłowym*, Warszawa 1995, s. 35.

¹⁰Zob. J. Grafczyńska, M. Dąbrowska, *Zabawy rytmiczne i umuzykalniające dla dzieci*, Warszawa 1964, s.4.(Wydawnictwo Związkowe CRZZ)

¹¹Zob. W. Jankowski, *Psychologia muzyki a pedagogika*, w: *Wybrane zagadnienia z psychologii muzyki*, s. 331-335.

uaktywniają się w pomiarach tętna, ciśnienia (stąd zastosowanie muzyki w ramach relaksacji czy pobudzania i integracji jednostki z grupą)¹².

5. Kolejno nauka śpiewu, to nie tylko sama w sobie nauka tekstów oraz umiejętności powtarzania linii melodycznej. Bardzo istotnym elementem w toku nauki śpiewu jest prowadzenie tzw. rozśpiewania w ramach, którego dokonujemy ćwiczeń rozgrzewających i usprawniających aparat artykulacyjny, oddechowy (ćwiczenia faz wdechowych i wydechowych). Równie skuteczną formą przygotowująca do śpiewu jest mowa rytmizowana polegająca na, mówieniu tekstu ze zmiennym natężeniem głosu, różnicowaniu tempa i odpowiednim akcentowaniu sylab¹³.

Uwzględniając szeroki wachlarz zastosowań oraz oddziaływań muzyki na rozwój małego dziecka wyodrębniono formy oraz metody zastosowania muzyki w edukacji w tym na metody oraz programy autorskie nauczycieli. Przyjmując formy organizacyjne zwrócono uwagę na te wyróżniane przez K. Bulę dzieląc je na formy bezpośrednio lub pośrednio związane z systemem klasowo lekcyjnym, formy J. Wierszyłowskiego tj. słuchanie w różnej formie. Rozszerzając słuchanie, jako jednej z form nauczania przybliżono sposoby słuchania muzyki podążając za teorią E. Lipskiej oraz M. Przychodzińskiej. Zwracając uwagę na metody pracy wyróżniono za J. K Lasockim oraz J. Powroźniakiem trzy metody główne tj. słowna, pogładowa i praktyczna oraz bardziej szczegółowy wachlarz metod stosowanych w muzyce takich jak, metoda analityczno-percepcyjna, problemowo-odtwórcza, problemowo-twórcza, problemowo-analityczna, ekspozycji oraz metoda organizowania i rozwijania działalności muzycznej ucznia. Tym, na co również należy zwrócić uwagę jest zintegrowanie w większym stopniu edukacji muzycznej z innymi edukacjami.

Zwróćmy również uwagę na wymiar subiektywny i obiektywny wartość muzycznych według Ewy Marchwickiej, Marii Przychodzińskiej oraz wachlarz czynników rozwojowych, które zdaniem badaczy i muzyków wpływają na „fizjologiczne funkcjonowanie człowieka, zaspokajanie jego niektórych podstawowych potrzeb psychicznych, harmonijny rozwój osobowości, sferę uczuć, rozwijanie dyspozycji psychicznych, kształcenie percepcji, intensyfikowanie uczuć estetycznych, kształcenie postaw, działalność praktyczną człowieka, a także na wychowanie ludzi pełnych,

¹² Zob. Ch. Schwabe, *Leczenie muzyką chorych z nerwicami i zaburzeniami czynnościowymi*, Warszawa 1972, s. 11-22.

¹³ Zob. A. E. Jarkowska, *Muzyka, jako element wychowania w rozwoju osobowym dziecka z niepełnosprawnością*, dz. cyt., s. 81.

otwartych i samorealizujących się”¹⁴, co w dobie wspomnianych wymagań wolnego rynku stanowi czynnik jak najbardziej pożądany.

Celem przedstawienia wyżej wymienionych właściwości muzyki jest nakreślenie obszaru jej oddziaływania i stanowi zaledwie pokrótce ich scharakteryzowanie. Ich szerokie zastosowanie odzwierciedli poniżej zaproponowany program warsztatów muzycznych zintegrowany z innymi obszarami edukacji.

Założenia programu

Biorąc pod uwagę fakt, iż istotnym elementem opracowania form pracy dydaktyczno-wychowawczej jest podparcie się teoretycznymi podstawami, w niniejszym programie zastosowano trzy teorie: warstwicowa teoria rozwoju Stefana Kunowskiego, teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardnera oraz teoria nauczania muzyki według Edwina Gordona.

Głównym założeniem programu jest przede wszystkim integracja treści muzycznych z dydaktyką ogólną realizowaną na etapie wychowania przedszkolnego. W związku z powyższym rozwijane są umiejętności zgodnie z wymogami podstawy programowej wychowania przedszkolnego takie jak:

1. Kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych
2. Wspomaganie rozwoju mowy oraz innych umiejętności komunikacyjnych dzieci
3. Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.
4. Wychowanie przez sztukę – dziecko widz i aktorem
5. Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec)
6. Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne.
7. Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną
8. Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisanie
9. Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne¹⁴

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 maja 2014 roku zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, <http://www.bc.ore.edu.pl/Content/230/Tom+1+Edukacja+przedszkolna+i+wczesnoszkolna.pdf> (15 stycznia 2015)

Należy podkreślić, iż treści z zakresu muzyki wychodzą poza wymogi podstawy programowej, gdyż jak nakreślono wcześniej jest to forma wzbogacająca program wychowania muzycznego.

W ramach poszczególnych obszarów wychowania założono następujące cele:

Wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia.

- przedstawianie informacji podanych w formie uproszczonych rysunków w celu kształcenia umiejętności swobodnego wypowiadania się na temat ilustracji i łączenia obrazków w logiczną całość
- kształcenie umiejętności wypowiadania się na temat przeczytanych treści z zachowaniem poprawności gramatycznej, tworzenie krótkich zdań.
- stosowanie ćwiczeń oddechowych, fonacyjno-oddechowych, emisyjnych oraz rozśpiewujących
w ramach rozwijania aparatu artykulacyjnego, kształtowania poprawnego operowania głosem tzn. praca nad intonacją zbyt głośnym lub cichym mówieniem oraz prawidłowej wymowy
- nauka prawidłowej wymowy poprzez wykorzystywanie właściwości linii melodycznej oraz metody ortofoniczno-muzycznej w ramach prostych i melodyjnych piosenek ortofonicznych oraz mnemotechniki nutowej.

Kształtowanie sprawności fizycznej.

- rozwijanie koordynacji ruchowej, dysocjacji ruchów oraz orientacji w przestrzeni w ramach uczestnictwa w zabawach ruchowym oraz układach tanecznych opartych na tempie utworu, rodzaju brzmienia instrumentów, długości i wysokości dźwięku
- rozwijanie ogólnej sprawności fizycznej w ramach zabaw muzycznych wykorzystujących takie atrybuty jak; piłki, chusty, szarfy, wstążki, koła hula - hop itp.

Wychowanie przez sztukę – dziecko widzem i aktorem

- kształcenie umiejętności zachowania się na uroczystościach w takich miejscach jak filharmonia (udział w koncertach orkiestry symfonicznej), teatr
- tworzenie przedstawień w tym musicali oraz zabaw parateatralnych, podczas których dziecko posługuje się mową, mimiką, gestem, ruchem oraz operuje różnymi rekwizytami jak np. maska,

Wychowanie przez sztukę – muzyka: różne formy aktywności muzyczno-ruchowej (śpiew, gra, taniec) – zakres ten został omówiony w ramach realizacji zajęć *stricto* umuzykalniających.

Wychowanie przez sztukę – różne formy plastyczne.

- tworzenie prac plastycznych stanowiących ilustrację do utworu muzycznego
- organizowanie konkursów plastycznych o tematyce muzycznej np.: konkurs na najciekawszy instrument muzyczny, co mi w duszy gra – tworzenie ilustracji do utworu muzycznego
- zapoznanie z różnymi dziełami sztuki stanowiącymi ilustrację danego utworu muzycznego
- tworzenie map mentalnych
- tworzenie prac plastycznych stanowiących podsumowanie nowopoznanych treści

Wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną

- przeliczanie np. instrumentów muzycznych, wartości rytmicznych, przedmiotów charakterystycznych dla danego stylu muzycznego, (np. kule disco- muzyka disco, wachlarz – tango, wianek – tańce ludowe) oraz podczas gry na instrumentach w tym posługiwanie się liczebnikami porządkowymi np.; na bazie stopni gamy oraz interwałów.
- tworzenie zbiorów pod względem liczebności oraz cech wspólnych np.; instrumentów muzycznych, wartości rytmicznych, przedmiotów charakterystycznych dla danego stylu muzycznego itp. W tym stosowanie pojęć „mniej o”, „więcej o”, „tyle samo”.

- dopasowywanie cyfr zgodnie z czytaną treścią np.; dotyczącą wieku kompozytora, liczby jego rodzeństwa, liczby instrumentów na których potrafił grać.
- wyznaczanie wyników dodawania i odejmowania, pomagając sobie liczeniem na palcach lub na innych zbiorach zastępczych np.; instrumentach muzycznych, przedmiotach charakterystycznych dla danego stylu muzycznego bądź przynależących do konkretnych postaci jak; tancerz, śpiewak, kompozytor, instrumentalista, słuchacz itp.
- rozpoznawanie następstwo dni i nocy, pór roku, na bazie utworu muzycznego poprzez jego dynamikę, agogikę i artykulację
- rozwijanie umiejętności rozpoznawania stron ciała poprzez układy taneczne oraz zabawy ruchowe
- stosowanie pojęć w przestrzeni jak „nad”, „pod”, „obok” np. na bazie układu par tanecznych na parkiecie lub składu orkiestry symfonicznej itp.
- rozwijanie umiejętności rozpoznawania figur geometrycznych poprzez tworzenie z nich postaci do utworów muzycznych np.; zwierząt do utworu „Karnawał zwierząt” S. Saensa, oraz pajacyków do utworu „Taniec pajaca” C. Debussy)
- muzyczne puzzle – układanie obrazka z części.
- Wyodrębnianie różnic na obrazkach w tym stosowanie pojęć „podobny”, „różny”, „taki sam”

Kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania

Wspieranie umiejętności czytania i pisania w ramach stosowania zabaw i gier muzycznych kształtujących i doskonalących percepcje słuchu, wzroku, percepcje ruchową w tym koordynację słuchowo-ruchową, orientację w przestrzeni oraz schemacie własnego ciała¹⁵. Odwołując się w dalszym ciągu podmiotu, wobec którego skierowane są działania w niniejszych rozważaniach tj. dziecka w wieku przedszkolnym muzyka w tym aspekcie może stanowić element wspierający i profilaktyczny poprzez:

¹⁵ Zob. S. Martyka, *Wykorzystanie gier i zabaw muzycznych w łagodzeniu i zapobieganiu trudnościom w nauce czytania i pisania*, w: J. Wuttke, M. Kisiel (red.), *Wychowanie estetyczne w edukacji wspomaganiu rozwoju dzieci i młodzieży*, Mysłówice 2006, Górnośląska Wyższa Szkoła Pedagogiczna, s. 154. (151-162)

- dokonywanie analizy i syntezy sylabowej wyrazu na bazie instrumentów muzycznych, pojęć muzycznych, imion kompozytorów itp.
- wyodrębnianie głosek w nagłosie i wygłosie w ramach głoskowania nazw instrumentów muzycznych, pojęć muzycznych, imion kompozytorów itp.
- stosowanie ilustracji z wyrazami do czytania globalnego w celu uważnego spostrzegania (organizuje pole spostrzeżeniowe), aby rozpoznać i zapamiętać to, co jest przedstawione na obrazkach
- układanie rozsypanki wyrazowej do podanych i podpisanych ilustracji o tematyce muzycznej.
- dokonywanie analizy wyrazowej zdania na bazie opowiadań o kompozytorach, bohaterach utworów muzycznych („Karnawał zwierząt” C. Saint Saens), opowiadań nawiązujących do tytułu utworu (A. Vivaldi „Cztery pory roku”, F. Chopin – „Preludium deszczowe”, F. Mendelson „Powieść Wiosenna”, C. Debussy „Clair de lun” itp.)
- wykorzystanie zabaw rytmicznych przy muzyce do tworzenie liter własnym ciałem.
- rozwijanie sprawności rąk oraz koordynacji wzrokowo-ruchowej poprzez pisanie np.; klucza wiolinowego, gamy, nutek, wykonywanie kart grafomotorycznych przedstawiających instrumenty muzyczne oraz różnego rodzaju wzorów przypominające linię melodyczną wydobywającą się z danego instrumentu.
- rozwijanie sprawności manualnej poprzez tworzenie ilustracji oraz prac plastycznych do utworów muzycznych.
- uważne słuchanie opowiadań oraz treści z zakresu muzyki tj. krótkich opowiadań o kompozytorach i stylach muzycznych.
- przedstawianie informacji podanych w formie uproszczonych rysunków oraz często stosowanych oznaczeń i symboli muzycznych np.; staccato, legato, forte, piano, tryl.

Wychowanie rodzinne, obywatelskie i patriotyczne

- zapoznavanie z utworami oraz piosenkami o charakterze patriotycznym
- nauka Polskich tańców narodowych

- zapoznanie się z muzyką folklorystyczną w ramach zajęć z cyklu Malownicza Muzyka folkloru
- przygotowanie apelu z okazji Święta Niepodległości
- zapoznanie się ze słynnymi kompozytorami, których twórczość stanowi element kultury Polskiej (odzwierciedla dzieje narodowe) np. Fryderyk Chopin,

Metody oraz formy zastosowania muzyki w ramach warsztatów muzycznych.

Metody:

Metoda Batii Strauss

Metoda Rudolfa Labana

Metoda rytmiki ruchowej Emila Dalcroze'a

Elementarna muzyka dnia powszechnego Carla Orffa

Metoda aktywnego słuchania muzyki

Metoda Dobrego Startu

Formy:

- 1) Zabawy ze śpiewem
inscenizowane
- 2) Zabawy ze śpiewem ilustracyjne
- 3) Zabawy rytmiczne ze śpiewem
- 4) Zabawy taneczne
- 5) Opowieści ruchowe
- 6) Zabawy i ćwiczenia rytmiczne przy akompaniamencie instrumentów
- 7) Ćwiczenia i zabawy rytmiczne
- 8) Tańce
- 9) Śpiew
- 10) Ćwiczenia emisyjne
- 11) Gra na instrumentach
- 12) Słuchanie miniatur instrumentalnych o charakterze ilustracyjno-programowym
- 13) Ćwiczenia słuchowe
- 14) Ćwiczenia pamięci muzycznej
- 15) Słuchanie bierne
- 16) Słuchanie czynne

17) Improwizacje rytmiczne

18) Improwizacje śpiewane

19) Ekspresja ruchowa

Niniejsze formy stanowią klasyfikację autorstwa, muzykologa i pedagoga Betrix Podolskiej. Oprócz wymienionych form, wytypowano dodatkowo trzy, które wymagały ich indywidualnego wyodrębnienia.

20) Łączenie muzyki z plastyką

21) Łączenie muzyki z literaturą i poezją

22) Łączenie muzyki z matematyką

23) Łączenie muzyki z wdrażaniem do nauki czytania i pisanie

Zakres programu

Niniejsze warsztaty muzyczne stanowią cykl spotkań rozplanowanych na cały rok przedszkolny. W skład zajęć wchodzi 81 scenariuszy realizowanych w ramach 30 minutowych zajęć dwa razy w tygodniu oraz 9 scenariuszy poświęconych stylom muzycznym realizowanym przez dany dzień.

Ponadto całoroczny cykl spotkań przewiduje 12 tematów zbieżnych z treścią programową realizowaną przez programy edukacyjne. W skład niniejszych 12 warsztatów wchodzi poniższe tematy:

- Pory dnia i ich znaczenie
- Powitanie jesieni
- 11 listopada –Święto Niepodległości
- Mikołajki
- Magia Kolęd i pastorałek – Święta Bożonarodzeniowe
- Czas karnawału
- Malownicza muzyka folkloru – Polskie tańce narodowe
- Chore nutki – zawody lekarz, policjant i strażak
- Powitanie Wiosny
- Zabawy z wielkanocnym zającem – Święta Wielkanocne i ich tradycja
- Moi najbliżsi - Dzień Mamy i Taty
- Na łące – owady i inne gady

W skład niniejszej innowacji wchodzi:

1. Scenariusze zajęć (81 konspektów)
2. Książka muzyczna ćwiczeniowa dla dzieci (ok. 80 kart pracy)
3. Karta obserwacji dziecka z arkuszem obserwacji
4. Pomoce dydaktyczne dla nauczyciela do zajęć w formie ilustracji, szablonów prac plastycznych, puzzli, emblematów, naklejek, liczmanów, wyrazów do czytania globalnego itp. (615 plansz)
5. Układy taneczne
6. Koncerty instrumentalne

W ramach proponowanych zajęć założono dwa cele mianowicie:

Celem warsztatów pod względem umuzykalniającym jest:

Przekazanie wiedzy dotyczącej historii muzyki tj. twórców, stylów muzycznych, instrumentarium oraz kształcenie muzyczno-ruchowej ekspresji dziecięcej poprzez kształcenie słuchu oraz wrażliwości na dzieło muzyczne.

Celem warsztatów pod względem ogólnorozwojowym jest:

Wdrażanie do nauki pisania i czytania, rozwijanie umiejętności matematycznych, rozwijanie zdolności manualnych dziecka oraz koordynacji ruchowej.

Szczegółowe osiągnięcia dzieci pod względem ogólnorozwojowym wynikają z założeń podstawy programowej wychowania przedszkolnego określających zakres wiedzy dziecka kończącego przedszkole.

Uzasadnienie idei integracji muzyki z innymi obszarami edukacyjnymi na etapie wychowania przedszkolnego.

W ramach powyższych treści padło sformułowanie, że czas rozpoczęcia zajęć odgrywa szczególną rolę w kontekście rozbudzania zainteresowań oraz predyspozycji. Posłużenie się pojęciem czasu odnosi się tutaj nie do jednostki lekcyjnej ale do wieku dziecka. Podkreślając ponownie kierunek rozważań, którego centrum stanowi edukacja muzyczna dziecka (a dokładnie integracja edukacji muzycznej z treściami dydaktycznymi w ramach podstawy programowej) można stwierdzić, że wczesny kontakt i zetknięcie się z muzyką stwarza większe szanse oraz możliwości recepcji

muzyki oraz rozwijania zainteresowań muzyką na dalszych etapach edukacji (biorąc pod uwagę fakt, iż na dalszym etapie mogą nie być one tak obszernie rozwijane).

Treści z zakresu muzyki stanowią formę edukacji, której treści wybiegają poza treści podstawy programowej oraz są bardziej rozbudowane aniżeli te, które wychowawca może odnaleźć w przewodnikach, a tym samym przekazać je podopiecznym. Zachowana jest w związku z tym idea wszechstronnego rozwoju dziecka w ramach zajęć dodatkowych.

Muzyka stanowi centrum, wokół którego rozwijane będą również umiejętności zgodnie z wymogami podstawy programowej innych typów edukacji tj. min rozwijające umiejętności matematyczne, wdrażające do nauki pisania oraz czytania oraz rozwijające sprawności manualne w tym motorykę dużą. Dzięki temu nie można powiedzieć o zaniedbaniu typowej dydaktyki na rzecz dodatkowych zajęć.

O ile treści oraz wymogi podstawy programowej wychowania przedszkolnego są wychowawcy dobrze znane o tyle rozszerzone treści z zakresu edukacji muzycznej są opracowane tak, aby każdy nauczyciel wychowania przedszkolnego również mógł z nich skorzystać po uprzednim i dokładnym ich przeanalizowaniu i doksztalceniu się.

Tego typu integracja w żadnym stopniu nie umniejsza wartości przekazywanych treści z zakresu muzyki, które i tak są rozszerzone oraz stanowi utrwalenie i rozwijanie podstawowych umiejętności edukacyjnych dziecka.

Zajęcia prowadzone są przez wychowawcę grupy, co stanowi ułatwienie dla dzieci oraz samego prowadzącego w kontekście dobrej znajomości wychowanków w tym ich predyspozycji bądź występujących trudności.

Celem niniejszych rozważań jest przedstawienie form wykorzystanie muzyki jako elementu wspierającego rozwój edukacyjny dziecka w wieku przedszkolnym. Wiek przedszkolny jest okresem w którym dziecko po raz pierwszy rozpoczyna swoją edukację, która biorąc pod uwagę ideę wychowania przedszkolnego opiera się głównie na przekazywaniu wiedzy w formie szeroko pojętej „zabawy” w postaci tańców, śpiewów, zabaw opartych na ruchu i ekspresji twórczej dziecka. Jak się okazuje muzyka pełni bardzo istotną rolę w jego rozwoju, dlatego o ile to możliwe należy wykorzystywać ją w sposób optymalny i wszechstronny. W toku realizowania tak wielu różnorodnych metod aktywizujących, należy zwrócić uwagę na fakt, że tym co pozwala w sposób optymalny i wszechstronny pogłębiać wiedzę dziecka to jego świadomość aktywnego w niej udziału i czerpania radości z jej odkrywania. Kontynuując ową myśl, główną ideą jest wykorzystywanie ogromnych pokładów kryjących się pod szeroko

rozumianym pojęciem recepcji muzyki i wykorzystania jej w toku rozwijania poszczególnych edukacji tworząc integralną całość.

Biorąc pod uwagę fakt, iż istotnym elementem opracowania form pracy dydaktyczno-wychowawczej jest podparcie się teoretycznymi podstawami, w niniejszym programie zastosowano trzy teorie: warstwicowa teoria rozwoju Stefana Kunowskiego, teoria inteligencji wielorakich Howarda Gardniera oraz teoria nauczania muzyki według Edwina Gordona.

Od dwóch lat pełnię stanowisko nauczyciela wychowania przedszkolnego. Szczególny zakres zainteresowań w ramach niniejszego stanowiska obejmuje szeroko pojęta idea wychowania muzycznego w tym wspierania rozwoju edukacyjnego dziecka. Przyczyną niniejszego obszaru zainteresowań jest osobista wieloletnia edukacji w tym zakresie, która obecnie rozwijana jest w postaci uczestnictwa w różnorodnych formach doskonalenia zawodowego, czynnych udziałach w konferencjach naukowych, publikacjach i stanowi główny element pracy realizowanej na studiach doktoranckich. Tym co w sposób szczególny przyczyniło się do idei zainicjowania niniejszego programu autorskiego jest obserwacja pracy dzieci w toku całorocznych działań edukacyjnych oraz prowadzonego cyklu zajęć w roku 2013/2014. Niniejsze zajęcia pt. „Co mi w duszy gra” stanowiły cykl spotkań poświęconych stylom muzycznym (realizowanych w okresie stażu) w ramach, których rozwijano umiejętności nie tylko w aspekcie umuzykalniającym ale również ogólnorozwojowym. Treści z zakresu muzyki okazały się doskonałym czynnikiem zachęcającym dzieci do rozwijania w nich kreatywności, pewności siebie i aktywności (w szczególności w przypadku dzieci nieśmiałych), a przede wszystkim chętnego wykonywania zadań rozwijających umiejętności matematyczne, wiedzę przyrodniczą oraz zadań wdrażających do nauki pisania oraz czytania. Niniejsza integracja przyczyniła się do obustronnego oddziaływania, dzieci rozwijały niniejsze umiejętności jednocześnie wzbogacając wiedzę z zakresu wychowania muzycznego, która wybiega poza program wychowania przedszkolnego.